

Studiowanie pedagogiki – między masowością a poczuciem misji

Słowa kluczowe: pedagogika pracy, szkolnictwo wyższe, studia pedagogiczne, absolwenci, rynek pracy

Key words: labor pedagogy, higher education, pedagogical studies, graduates, labor market

Wprowadzenie

Zjawisko umasowienia kształcenia na poziomie wyższym stanowi zagadnienie szeroko analizowane na gruncie literatury naukowej. W sposób szczególny ewentualne następstwa tej tendencji dotyczą studiów pedagogicznych, które przez lata należały do czołówki kierunków studiów najczęściej wybieranych przez abiturientów. Aktualnie trend ten ma tendencję spadkową. Jednocześnie jednak dane statystyczne dotyczące rekrutacji na studia pedagogiczne nadal można obserwować z niepokojem, gdyż kierunek pedagogika znajduje się w czołówce tych, na które odsetek przyjmowanych w pierwszej turze rekrutacji na studia I stopnia jest najniższy¹. Dane te mogą się stać podstawą do sformułowania przypuszczenia, że akademickie grupy adeptów pedagogiki na pierwszym roku studiów I stopnia, ukonstytuowanych w toku kolejnych naborów, tworzą osoby, dla których studiowanie pedagogiki stanowi następstwo niepowodzenia w procesie rekrutacji i selekcji na preferowane przez nich kierunki. Logiczne następstwo tych refleksji stanowić może sformułowanie hipotezy o istnieniu negatywnej rekrutacji na studia pedagogiczne. Hipoteza ta wymaga jednak empirycznej weryfikacji. Do jej przeprowadzenia niezbędne są dane pochodzące ze zróżnicowanych źródeł. Te, zaprezentowane przez autorkę poniżej, stanowić mogą dla nich prolog.

¹ Raport, Szkolnictwo wyższe w Polsce 2013, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, źródło: www.nauka.gov.pl (4.04.2017).

Motywy podjęcia decyzji o rozpoczęciu i kontynuacji studiów pedagogicznych

Przystępując do analizy materiału empirycznego zebranego w toku projektu badawczego², autorka rozpocznie od przedstawienia danych dotyczących motywów towarzyszących decyzji respondentów o rozpoczęciu edukacji akademickiej w ramach studiów I stopnia (tab. 1).

Analizując dane zgromadzone w poniższej tabeli można sformułować konkluzję, że dominującym motywem rozpoczęcia edukacji akademickiej na studiach I stopnia przez badanych była chęć zdobycia zawodu (ranga odpowiedzi – I) oraz zwiększenia swoich szans na rynku pracy (ranga odpowiedzi – II).

Tabela 1. Motywy podjęcia decyzji o rozpoczęciu studiów I stopnia (N=724)*

Lp.	Motyw	Wartość oceny										Razem punktów	Średnia punktów	Ranga odpowiedzi
		5		4		3		2		1				
		L	%	L	%	L	%	L	%	L	%			
1	zdobycie zawodu	517	71,41	170	23,48	27	3,73	8	1,10	2	0,28	3364	4,65	I
2	spełnienie aspiracji rodziców	25	3,49	95	13,25	144	20,08	135	18,83	318	44,35	1525	2,13	VII
3	podwyższenie kwalifikacji zawodowych zdobytych na niższych szczeblach edukacji	299	41,41	218	30,19	88	12,19	46	6,37	71	9,83	2794	3,87	III
4	zwiększenie szans na rynku pracy	461	63,76	184	25,45	54	7,47	13	1,80	11	1,52	3240	4,48	II
5	spełnienie marzenia	241	33,47	244	33,89	144	20,00	56	7,78	35	4,86	2760	3,83	IV

² Projekt badawczy miał charakter longitudinalny. Zrealizowany został w latach 2013–2017. Respondentami byli absolwenci studiów pedagogicznych w województwie kujawsko-pomorskim, których realia życia (w interesujących autorkę kategoriach) zostały uchwycone w dwóch punktach na osi czasu: w momencie finalizowania przez nich edukacji w ramach studiów pedagogicznych II stopnia, a następnie – w okresie od jednego roku do 6 lat od ich zakończenia. Liczba respondentów w I etapie badania wynosiła 724, a w drugim – 293.

cd. tab. 1.

6	studia jako środek do osiągnięcia innego celu	60	8,34	143	19,89	205	28,51	125	17,39	186	25,87	1923	2,67	V
7	brak innego pomysłu na przyszłość	28	3,89	64	8,89	138	19,17	128	17,78	362	50,28	1428	1,98	IX
8	moda na studiowanie	23	3,23	89	12,48	129	18,09	106	14,87	366	51,33	1436	2,01	VIII
9	inne	21	21,21	6	6,06	4	4,04	3	3,03	65	65,66	212	2,14	VI

Źródło: badania własne.

Podstawą do obliczeń zawartych w tabeli były oceny respondentów według skali: **5** – bardzo ważny motyw, **4** – ważny, **3** – mało ważny, **2** – bardzo mało ważny, **1** – w ogóle nie ma znaczenia.

* Poszczególne motywy wskazywała zróżnicowana liczba respondentów. W związku z tym nie w każdym wierszu powyższego zestawienia tabelarycznego suma wyborów równa jest 724.

Motywy te wydają się korespondować z powszechną w warunkach neoliberalnych narracją o stawianiu przed szkolnictwem wyższym istotnego zadania pod postacią przygotowania absolwentów do pełnienia ról zawodowych. Same uczelnie wyższe z kolei, w tym uniwersytety, coraz częściej postrzegane są w tak zdefiniowanym układzie w kategorii szkoły zawodowej wyższego poziomu. Trzecią, najczęściej wybieraną przez respondentów odpowiedzią było wskazanie, że edukacja w toku studiów pedagogicznych stanowi sposób na podwyższenie kwalifikacji uzyskanych na niższym poziomie edukacji. W dalszej kolejności respondenci za istotny motyw podjęcia decyzji edukacyjno-zawodowej uważali: chęć spełnienia swojego marzenia o posiadaniu wykształcenia wyższego (ranga odpowiedzi – IV), wolę osiągnięcia w ten sposób innego ważnego celu (ranga odpowiedzi – V) oraz chęć zadośćuczynienia namowom rodziców i ich aspiracjom (ranga odpowiedzi – VII). Część respondentów wskazała, że przyczyną rozpoczęcia edukacji na poziomie wyższym jest moda na studiowanie (ranga odpowiedzi – VIII) oraz brak innego, alternatywnego pomysłu na siebie (ranga odpowiedzi – IX). Jednocześnie należy zaznaczyć, że VI rangę uzyskała kategoria odpowiedzi „inne”. W jej ramach respondenci wskazywali najczęściej na wolę pełnienia skonkretyzowanej roli zawodowej, np. „praca z osadzonymi”, „praca w przedszkolu” czy „bycie terapeutą”. Część z badanych wspomniała również, że istotny motyw stanowiły rekomendacje ze strony nauczyciela/wychowawcy, który dostrzegł potencjał jednostki i mobilizował ją do podjęcia edukacji na poziomie wyższym.

Choć wyniki prezentowanych badań są efektem zastosowania ilościowych procedur badawczych, w których dominantę stanowią najczęściej rozważania oscylujące wokół najwyższych i najniższych wskazań, autorkę, jako pedagoga

i doradcę zawodowego, zainteresowały rezultaty pośrednie. Aż dla 16,74% osób ważnym bądź bardzo ważnym motywem podjęcia studiów I stopnia była wola spełnienia aspiracji rodziców, a dla kolejnych 12,79% był nim brak innego, alternatywnego pomysłu na swoją przyszłość. Rezultaty te, w opinii autorki, można interpretować w ‘kanonach niepokoju’. Takie uwarunkowania decyzji edukacyjno-zawodowej wskazywać mogą bowiem na zagubienie respondentów. Choć przyczyn takiego stanu rzeczy może być wiele i trudno na ich temat dywagować, mając umocowanie jedynie w danych ilościowych, warto zauważyć, że ich profilaktykę stanowić powinna pomoc pedagogiczno-psychologiczna w formie usług szkolnego doradztwa zawodowego. Problematyka zarówno ilościowego, jak i jakościowego wymiaru realizacji poradnictwa zawodowego w systemie oświaty jest od lat szeroko dyskutowana, również na łamach literatury naukowej. Wydaje się jednak, że z biegiem lat wokół tego zagadnienia pojawiają się nowe kontrowersje. Jeszcze do niedawna stanowiła je problematyka znikomej obecności doradztwa zawodowego w szkołach polskich. Aktualnie, po prawnym uregulowaniu tej kwestii³, za niewłaściwe uznać należy zagadnienia kwalifikacji i kompetencji kadry pedagogicznej, odpowiedzialnej za realizację szkolnego doradztwa edukacyjno-zawodowego oraz jakość świadczonych usług. Dopóki nie zostaną wypracowane satysfakcjonujące rozwiązania w tej przestrzeni, dopóty będziemy mieli do czynienia w szkołach wyższych z zagubionymi młodymi dorosłymi, którzy niejednokrotnie pozbawieni podstaw teoretycznych, jedynie intuicyjnie poszukują idealnej dla siebie wizji przyszłości. Dodatkowo przeobrażenia cywilizacyjne, których doświadczamy, potęgują odczucie niejasności, sprzeczności i zagubienia. Tym bardziej wydaje się, że rozstrzygnięcia związane z rzetelnym ukonstytuowaniem doradztwa zawodowego w rzeczywistości szkolnej wymagają natychmiastowej aplikacji.

Powracając do analizy uzyskanych rezultatów badań empirycznych stwierdzić należy, że respondenci w niemalże identyczny sposób sklasyfikowali motywy towarzyszące im przy podejmowaniu decyzji o rozpoczęciu studiów II stopnia (tab. 2). Badani wskazywali, że przyczyną kontynuacji edukacji wyższej była przede wszystkim chęć: zdobycia tytułu magistra (ranga odpowiedzi – I) oraz zwiększenia swoich szans na rynku pracy (ranga odpowiedzi – II), a także wola zdobycia zawodu (ranga odpowiedzi – III). Dla części respondentów znaczącym argumentem przemawiającym za rozpoczęciem edukacji na studiach II stopnia było odczucie istnienia w przestrzeni rynku pracy wymogu posiadania tytułu ma-

³ Należy wskazać, że wymiar aktualnie obowiązującej liczby godzin z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego może być uznany za wprowadzenie do tej problematyki, a nie kompleksowe wsparcie, które uzyskać powinien absolutnie każdy uczeń.

gistra (ranga odpowiedzi – IV), jak również wola podwyższenia kwalifikacji zawodowych zdobytych w toku studiów I stopnia (ranga odpowiedzi – V).

Tabela 2. Motywy podjęcia decyzji o rozpoczęciu studiów II stopnia (N=724)*

Lp.	Motyw	Wartość oceny										Razem punktów	Średnia punktów	Ranga odpowiedzi
		5		4		3		2		1				
		L	%	L	%	L	%	L	%	L	%			
1	kontynuowanie studiów jako naturalny wybór	207	29,15	192	27,04	107	15,07	72	10,14	132	18,59	2400	3,38	VII
2	zdobycie tytułu magistra	527	73,30	153	21,28	28	3,89	5	0,70	6	0,83	3347	4,66	I
3	wymóg rynku pracy w zakresie posiadania tytułu magistra	420	58,91	185	25,95	69	9,68	19	2,66	20	2,81	3105	4,35	IV
4	kontynuacja edukacji jako wynik doświadczenia bezrobocia	48	6,77	82	11,57	107	15,09	114	16,08	358	50,49	1475	2,08	IX
5	chęć zdobycia zawodu	431	60,36	182	25,49	69	9,66	14	1,96	18	2,52	3136	4,39	III
6	spełnienie aspiracji rodziców	29	4,08	69	9,72	122	17,18	119	16,76	371	52,25	1396	1,97	XII
7	podwyższenie kwalifikacji zawodowych zdobytych na niższych szczeblach edukacji	393	55,12	202	28,33	73	10,24	21	2,95	24	3,37	3058	4,29	V
8	zwiększenie szans na rynku pracy	487	68,02	171	23,88	48	6,70	2	0,28	8	1,12	3275	4,57	II
9	spełnienie marzenia	238	33,38	191	26,79	149	20,90	68	9,54	67	9,40	2604	3,65	VI
10	studia jako środek do osiągnięcia innego celu	64	8,96	126	17,65	197	27,59	124	17,37	203	28,43	1866	2,61	VIII
11	brak innego pomysłu na przyszłość	24	3,38	75	10,56	142	20,00	123	17,32	346	48,73	1438	2,03	X

12	moda na studiowanie	34	4,87	77	11,03	106	15,19	116	16,62	365	52,29	1393	2,00	XI
13	inne	10	10,99	3	3,30	1	1,10	2	2,20	75	82,42	144	1,58	XIII

Źródło: badania własne.

Oceny według skali: **5** – bardzo ważny motyw, **4** – ważny, **3** – mało ważny, **2** – bardzo mało ważny, **1** – w ogóle nie ma znaczenia.

* Poszczególne motywy wskazywała zróżnicowana liczba respondentów. W związku z tym nie w każdym wierszu powyższego zestawienia tabelarycznego suma wyborów równa jest 724.

Rozstrzygnięcia te wydają się jawić jako naturalne w zestawieniu z obrazem współczesnego rynku pracy, w ramach którego dyplom coraz częściej ma wartość kredencjału, a posiadanie tytułu magistra jest wręcz koniecznością. Warto również dodać, że w kategorii „inne” (ranga odpowiedzi – VIII), podobnie jak w przypadku analizy przesłanek sprzyjających podjęciu decyzji o rozpoczęciu studiów I stopnia, dominowały sformułowania będące deklaracją woli bycia zatrudnionym w skonkretyzowanej przestrzeni społecznego podziału pracy.

W ramach zrealizowanego projektu badawczego autorka prosiła respondentów także o zadeklarowanie uwarunkowań wyboru pedagogiki jako kierunku studiów. Opinie badanych w tym zakresie ilustruje tabela 3.

Rozpatrując dane zawarte w poniższym zestawieniu tabelarycznym zauważyć można, że respondenci wypowiadali się w analizowanej kwestii w sposób niejednoznaczny, pozbawiony ostrości. Rangę I uzyskała odpowiedź wskazująca na fakt, że główny motyw podjęcia przez badanych decyzji o wyborze studiów pedagogicznych stanowiła chęć realizacji aktywności zawodowej, której treść poświęcona będzie drugiemu człowiekowi. Wskazanie to uzyskało średnią punktów o wartości 4,24. Każdy z pozostałych motywów zaproponowanych w kafeterii odpowiedzi uzyskał średnią poniżej 4,00. Jednocześnie należy podkreślić, że kategoria „inne” uzyskała rangę VII, co może świadczyć o nieznacznym wpływie motywów niewyłonionych przez autorkę w narzędziu badawczym na podjęcie przez respondentów decyzji edukacyjno-zawodowej. W tej kategorii pojawiały się ponownie wypowiedzi będące świadectwem woli pracy z dziećmi, młodzieżą czy też w konkretnych rodzajach instytucji.

Tabela 3. Motywy wyboru studiów o kierunku pedagogika (N=724)*

Lp.	Motywy	Wartość oceny										Razem punktów	Średnia punktów	Ranga odpowiedzi
		5		4		3		2		1				
		L	%	L	%	L	%	L	%	L	%			
1	spełnienie marzenia	165	23,31	211	29,80	154	21,75	78	11,02	100	14,12	2387	3,37	III
2	brak innego pomysłu	37	5,23	113	15,98	134	18,95	111	15,70	312	44,13	1573	2,22	V

cd. tab. 3.

3	łatwość w dostaniu się na kierunek	51	7,13	106	14,83	182	25,45	140	19,58	236	33,01	1741	2,43	IV
4	łatwość studiów	30	4,21	74	10,38	181	25,39	143	20,06	285	39,97	1560	2,19	VI
5	namowa znajomych	12	1,69	46	6,48	99	13,94	123	17,32	430	60,56	1217	1,71	IX
6	w wyniku porady doradcy zawodowego	9	1,26	30	4,21	39	5,48	90	12,64	544	76,40	1006	1,41	XI
7	chęć niesienia pomocy ludziom	252	35,24	265	37,06	104	14,55	33	4,62	61	8,53	2759	3,86	II
8	chęć pracy z ludźmi	351	48,89	259	36,07	64	8,91	18	2,51	26	3,62	3045	4,24	I
9	dokonany wybór jest przypadkiem	31	4,35	64	8,99	78	10,96	93	13,06	446	62,64	1277	1,79	VIII
10	nie wiem/trudno powiedzieć	18	3,49	20	3,88	48	9,30	40	7,75	390	75,58	784	1,52	X
11	inne	27	18,75	8	5,56	2	1,39	1	0,69	106	73,61	281	1,95	VII

Źródło: badania własne.

Oceny według skali: 5 – bardzo ważny motyw, 4 – ważny, 3 – mało ważny, 2 – bardzo mało ważny, 1 – w ogóle nie ma znaczenia.

* Poszczególne motywy wskazywała zróżnicowana liczba respondentów. W związku z tym nie w każdym wierszu powyższego zestawienia tabelarycznego suma wyborów równa jest 724.

Respondenci wskazali, że kolejnymi pod względem istotności motywami poczynionych rozstrzygnięć w zakresie wyboru kierunku edukacji na poziomie wyższym były: chęć niesienia pomocy innym (ranga odpowiedzi – II), spełnienie własnego marzenia (ranga odpowiedzi – III), jak również łatwość w dostaniu się na studia (ranga odpowiedzi – IV), brak innego pomysłu na swoją przyszłość (ranga odpowiedzi – V) oraz przekonanie, że studia pedagogiczne nie następują trudności edukacyjnych i nie stanowią nadmiernego wyzwania intelektualnego (ranga odpowiedzi – VI). W dalszej kolejności badani deklarowali, że podjęta decyzja edukacyjno-zawodowa była dziełem przypadku i nie towarzyszył jej szczególny namysł (ranga odpowiedzi – VIII), jak również, że była ona efektem namowy znajomych (ranga odpowiedzi – IX).

Zakończenie

Motywowanie swych działań przez respondentów pobudkami, których treść sklasyfikować można jako niewystarczającą do uznania podjętej decyzji edukacyjno-zawodowej za w pełni świadomą, może niepokoić. Należy mieć jednak na względzie fakt, że aktualna konstrukcja systemu kształcenia wyższego ułatwia powstawanie tego typu wypaczeń, chociażby przez brak mechanizmów selekcji

kandydatów do zawodu na wejściu do systemu edukacji na poziomie wyższym. W tym miejscu warto wspomnieć, że kluczową zasadą w krajach mogących szczytować się edukacją na najwyższym poziomie, jak Singapur, Korea czy Finlandia⁴, jest ta, że pedagogikę studiuje najlepsza (pedagogika jest uważana za jeden z trzech najbardziej prestiżowych kierunków studiów), a sam nabór na studia jest rygorystyczny i sprowadza się do sprawdzenia potencjału kandydatów do realizacji przyszłej aktywności zawodowej. Wykorzystując te doświadczenia, można wysunąć tezę, że pożądaną drogą rozwoju kształcenia na kierunkach pedagogicznych i nauczycielskich w Polsce byłby elitaryzm w ich obrębie. Należy jednak uznać, że współczesne szkoły wyższe, będące *de facto* siłą napędową przeobrażeń, określanych mianem społeczeństwa wiedzy i kapitału ludzkiego, muszą być aktywnym partnerem zainteresowanym realizacją idei całościowego uczenia się jako procesu dostępnego szerszym (a nie jedynie elitarnym) grupom społecznym. Równocześnie należy zwrócić uwagę na fakt, że kształcenie masowe, wyzute z jakichkolwiek wymagań względem kandydatów, również powinno być uznane za wysoce szkodliwe. Warto zauważyć, że współcześnie kategoria egalitaryzmu uległa wypaczeniu i zamiast być utożsamiana z ideą równości, funkcjonuje jako synonim masowości, powszechności i w konsekwencji – bylejakości. Ważnym krokiem w porządkowaniu rzeczywistości edukacji mogłoby być, w opinii autorki, dążenie do wprowadzenia selekcji na studia pedagogiczne, wspartej na dobrze pojętej idei egalitaryzmu. Działania te mogłyby stanowić podstawę do rewitalizacji idei kształcenia pedagogów, które w dłuższej perspektywie czasu mogłyby stanowić rzetelną podbudowę pod system kształcenia o rysie elitarnym, przynoszącym w domniemaniu rezultaty zbliżone do tych, uzyskanych w Singapurze, Korei czy Finlandii.

Równocześnie warto zauważyć, że na tle przytaczanych w treści niniejszego opracowania danych empirycznych wyłania się grupa respondentów, którzy deklaruje, że decyzja edukacyjno-zawodowa o rozpoczęciu, a następnie – kontynuacji studiów pedagogicznych była świadoma, zgodna z ich marzeniami. W nurcie powszechnej, krytycznej narracji eksponującej masowość kształcenia na studiach pedagogicznych ta grupa zdaje się „niewidzialna”. A jednak, jak wynika z przeprowadzonych badań, studenci i absolwenci pedagogiki to nie tylko przypadkowi konsumenci kształcenia na poziomie wyższym, ale również osoby świadomie decydujące się na ten kierunek kształcenia, wiążące z pedagogiką swoją przyszłość zawodową, często – mające poczucie misji społecznej do wykonania. W odczuciu autorki, analizując problematykę kształcenia na poziomie

⁴ Raport o kapitale intelektualnym Polski, Zespół Strategicznych Doradców Premiera, Raport, Warszawa 2008, s. 68.

wyższym, nie można zapominać o tej zbiorowości (przyszłych) pedagogów, chociażby dlatego, że istnieje wysokie prawdopodobieństwo, iż to właśnie oni będą kształtowali rzeczywistość pedagogiczną w polskich szkołach w XXI wieku.

Bibliografia

Raport o kapitale intelektualnym Polski, Zespół Strategicznych Doradców Premiera, Warszawa 2008.

Raport, Szkolnictwo wyższe w Polsce 2013, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, źródło: www.nauka.gov.pl (4.04.2017).

Streszczenie

W zamyśle autorki treść niniejszego artykułu stanowić ma przestrzeń do zrelacjonowania fragmentu zrealizowanego projektu badań własnych. Na tle przytoczonych danych empirycznych, ujawniających przyczyny podjęcia przez respondentów decyzji o rozpoczęciu, a następnie kontynuacji edukacji na poziomie wyższym, czynione są odniesienia do studiów pedagogicznych jako oferty edukacyjnej, której ostatecznymi odbiorcami stają się zarówno osoby przypadkowe, jak i te wiążące swoją przyszłość zawodową z pracą na rzecz drugiego człowieka.

Studying pedagogy – between the mass and the sense of mission

Summary

Abstract: In the author's intention, the content of this article is meant to provide a space for reporting a fragment of the research project of its own. Against the background of cited empirical data revealing the reasons for the respondents to make decisions about starting and then continuing education at a higher level, references to pedagogical studies are made as an educational offer, whose final recipients are both accidental and those who bind their professional future with work for the benefit of another human being.